

El tabernacle i el retaule de
la Confraria del Roser de
Tarrés (Les Garrigues), obra
dels montblanquins Josep
Puig i Acaci Hortonedada, i
de Jacint Coll (segle XVII)

Sofia Mata de la Cruz

- **El tabernacle i el retaule de la Confraria del Roser de Tarrés (Les Garrigues), obra dels montblanquins Josep Puig i Acaci Hortonedà, i de Jacint Coll (segle XVII)**
-
-
-
-
- **Sofia Mata de la Cruz**
- *sofiamatadelacruz@gmail.com*
-

Introducció

L'encàrrec que la confraria del Roser de Tarrés (les Garrigues) va fer a l'inici del segle XVII als artistes montblanquins Josep Puig, escultor, i Acaci Hortonedà, pintor, referent a la realització d'un retaule i d'un tabernacle processional, és conegut i s'esmenta en diversos treballs. Malgrat això, l'examen dels documents originals revela certes divergències pel que fa a la interpretació del procés de l'encàrrec i dels pagaments que es van fer als artistes i la informació oferta pels diversos estudiosos que s'hi han ocupat.

La confraria del Roser de Tarrés i la imatge de la Mare de Déu del Roser

La confraria del Roser de Tarrés està documentada des del 1581, tal com es pot comprovar als llibres de comptes de la mateixa que es conserven a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.¹ Pocs anys després, en 1584, el sagristà de la confraria Antoni Saltó va adquirir per 4 lliures i 10 sous una imatge de talla de la Mare de Déu del Roser.² La confraria, possiblement, s'hauria fundat a l'entorn del 1581 i encara no disposava dels elements litúrgics necessaris, entre els quals el més important, la imatge de la titular. Durant molt de temps la imatge de la Mare de Déu va presidir el retaule de la capella del Roser, primerament a l'església medieval i posteriorment a la nova església construïda en el segle XVIII.³ L'any 1857 es van fer alguns canvis a la capella de la confraria, entre els quals la substitució de la imatge original per una altra «de vestir». Però, segons recollia el rector de Tarrés en l'inventari de 1924, encara es conservava a la població la memòria de la imatge original, ja que, descrivint el

retaule del Roser, apuntava: «en el centre una hornacina y vidriera ahon recorden alguns haverhi vist una imatge de fusta que es de 1581 mes antiga que el retaule».⁴

Aquella vella imatge s'havia preservat darrere l'altar major, on encara es trobava l'any 1924. Segons la descripció feta pel rector, tenia una corona de fusta integrada i es conservaven encara alguns mantells de seda blava que es guardaven en una caixa, però se li havia trencat una mà. En una visita pastoral que el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer havia fet a l'església de Santa Maria Assumpta de Tarrés el 3 de desembre de 1921, aquest va indicar al rector que es tractava d'una imatge de molt mèrit artístic i que, si trobaven la mà, la havien de col·locar a la imatge, que hauria de presidir novament el retaule del Roser. Segons sembla, es va trobar la mà, però s'ignora si es va aconseguir amb el desig del cardenal.⁵ La imatge es va conservar fins al 1936, en què va ser destruïda. Malauradament, no s'ha pogut trobar cap testimoni gràfic.

Com ja s'ha indicat, quan es va adquirir la imatge original es va col·locar a la capella dedicada a l'advocació de la Mare de Déu del Roser, que era alhora la seu de la confraria d'ídèntica advocació. Era un costum generalitzat des de l'edat mitjana, molt estès a partir del Concili de Trento, que les confraries disposessin d'una capella en una catedral, una església parroquial, un santuari o una ermita, amb un altar davant del qual es poguessin cantar els goigs corresponents i on s'iniciaven i finalitzaven les processons.

Al llarg del segle següent la confraria, segons es desprèn de les anotacions als llibres de comptes, va ser prou activa, fins que va entrar en declivi arribat el segle XX. Cada any s'elegia entre els confreres un majordom, que era qui s'encarregava de controlar les despeses i les compres. També s'anomenaven dos majorals, que regien i administraven la confraria, i un sagristà, que organitzava els actes de la festa de la patrona, la Mare de Déu del Roser. Els confreres i les confreresses feien aportacions en metàl·lic i en espècie, sobre tot gra, que servien per pagar els ciris, les misses, l'assistència anual d'un predicador, les mortalles dels confreres, etc. També altres elements: en 1605 es va pagar 1 lliura per goigs i fulletons.⁶

Consta que a partir de 1608 es va procedir a fer algunes obres, ja que hi apareixen diversos pagaments als «mestres de la capella», és a dir, als paletes, que van cobrar part en metàl·lic i part en quarteres

de gra. Segons sembla, la crisi econòmica generalitzada, que també va afectar Tarrés, hauria estat la causa de que la confraria s'hagués d'esperar uns anys fins a poder completar el mobiliari litúrgic de la capella.⁷ Ja disposaven de la imatge de talla de la Mare de Déu del Roser, però es necessitava una sèrie d'elements que havien de completar el seu culte, com un retaule per encabir-la, un tabernacle processional per portar-la en processó i altres objectes com bacines per recaptar les almoines, un estendard, els panderos -instruments de percussió que tocaven les confrasses-, mantells per a la imatge, gerros, etc.

El tabernacle processional

L'any 1612 la confraria del Roser de Tarrés va encarregar un tabernacle per portar en processó la imatge. Aquell any el majordom Antoni Pelegrí (*Toni*) i el majoral Joan Palau van anotar diversos pagaments a compte fets al montblanquí Josep Puig, a qui s'havia encarregat la realització d'un baiard o tabernacle processional. Josep Puig, tot i que als documents de Tarrés se l'anomena «fuster», en realitat era escultor, ja que el tabernacle no consistia només en una estructura de fusta, sinó que s'ornamentava amb elements de talla, com uns caps d'àngels (definites com «seraphins»). Constava d'una plataforma on es fixava la imatge, subjecta amb caragols per la part inferior, i disposava de dues barres o pals llargs, que finalitzaven en sengles poms, per portar-lo, que es col·locaven per sota de la base del tabernacle. S'usava en festivitats com el dia de la Mare de Déu del Roser, guarnit amb ciris, flors i domassos.⁸ En total Josep Puig va rebre 24 lliures i 28 sous. A més, es van pagar 3 sous per les «caragoles» del tabernacle.⁹ No s'esmenta la seva existència en l'inventari de l'any 1924, cosa que permet pensar que ja no es conservava en aquella data.

L'estructura del retaule

Quatre anys més tard, en 1616, la confraria va decidir fer construir un retaule per col·locar-lo a l'altar. Com que haurien quedat contents del tabernacle, li van encarregar la feina novament a Josep Puig. Aquest va realitzar l'estructura arquitectònica, que deixava espai per

a diversos compartiments on es col·locarien més endavant plafons pintats. Segons la descripció feta en 1924 pel rector de Tarrés, mostrava un «estil un poc plateresc en columnes y adornos». Amb el terme «plateresc», inadequat per a una obra del segle XVII, el rector volia indicar que s'ajustava a un estil classicista. De la poca informació que proporciona la descripció del retaule que apareix a l'inventari de l'any 1924, es pot deduir que possiblement es tractava d'una obra de dimensions reduïdes, dissenyada amb una predella que havia de contenir tres compartiments pictòrics, un cos central amb una fornícula al mig destinada a contenir la imatge de la Mare de Déu, flanquejada per columnes que sostenien un entaulament i entre les quals s'encabien dos compartiments pictòrics a cada banda, més un àtic en forma triangular o semicircular al cos superior, on hi hauria un cinquè compartiment. Els fustos de les columnes i altres espais del retaule es decoraven amb figures o caps d'angelets. No ha estat possible localitzar cap testimoni gràfic de l'obra.

Els dies 17, 19 i 28 de febrer de 1616 els jurats de Tarrés van lliurar a Josep Pelegrí, un habitant de la població, diverses quantitats en metàl·lic que havia de portar a Montblanc i donar a Josep Puig a compte de l'obra. El febrer de l'any següent Antoni Pelegrí i Joan Palau, majordom i majoral respectivament de la confraria, van lliurar les darreres 5 lliures a l'escultor. En total va rebre 29 lliures i 9 sous.¹⁰

La pintura, el daurat i la policromia del retaule i del tabernacle

L'encàrrec de la part pictòrica del retaule no es va fer fins al dia 11 de juliol de l'any 1621, entre els jurats de Tarrés i el pintor Acaci Hortonedà, de Montblanc.¹¹ El preu acordat foren 100 lliures; els jurats es van comprometre a lliurar al pintor 35 lliures el proper mes d'agost i a pagar-li les 65 lliures restants els anys següents, a raó de 10 lliures per any, fins a liquidar el deute. El pintor, per part seva, es va comprometre a lliurar-los l'obra pintada per la festivitat de Sant Miquel de maig, el dia 8 de maig de l'any següent, festa en què es commemora l'aparició de sant Miquel arcàngel al mont Gargano.¹²

Els jurats de Tarrés van deixar al pintor plena llibertat per triar

les escenes que havien de figurar als compartiments: «los taulons de les istories que gustarà». S'entén, tot i que no s'esmenta, que s'hi havien de representar escenes i personatges relacionats amb la Mare de Déu del Roser. Però hi ha certa exigència respecte a la qualitat dels materials que havia d'emprar el pintor, com l'or fi pels daurats, la pintura a l'oli amb «colos fines» als compartiments pintats i l'atzur a la fornícula central.¹³ També se l'indica com ha de tractar la policromia de la part arquitectònica i escultòrica. Per exemple, se li va dir que la part de talla s'havia d'estofar,¹⁴ que les figures d'angelets s'havien d'encarnar¹⁵ al poliment¹⁶ i que els havia de daurar els cabells. També havia d'estofar el «ninxos i penjants»¹⁷. La «pastera» o fornícula l'havia de pintar amb atzur fi i havia d'estar «carchofada»¹⁸ d'or.

L'inventari de 1924 informa que al retaule hi havia cinc escenes pintades amb episodis referents a la Mare de Déu del Roser, que no es detallen. Possiblement hi hauria, com era habitual, l'escena de l'aparició a santa Caterina de Siena i diversos miracles i prodigis. Segons es diu a l'inventari, als tres compartiments de la predel·la hi havia escenes relacionades amb sant Domènec de Guzmán, fundador de l'orde dels dominics, que va difondre el rés del rosari i la devoció a la Mare de Déu del Roser.¹⁹ El retaule es va conservar fins a l'any 1936, en què fou destruït. No ha estat possible trobar cap testimoni gràfic de l'obra.

Pocs dies després de capitular la pintura del retaule, el 22 de juliol de 1621, els jurats de Tarrés i el pintor van acordar ampliar l'encàrrec amb la policromia i el daurat del tabernacle.²⁰ El preu acordat fou de 30 lliures. El mes d'agost següent se li pagarien 5 lliures i la resta es liquidaria anualment juntament amb els pagaments del retaule. Com en el cas del retaule, els jurats van insistir en que s'emprés or fi en la part superior del tabernacle i colors fines a la inferior, que les figures dels angelets s'encarnessin i que les barres s'havien de policromar també, daurant els poms. El pintor va donar «fermances», és a dir, va nomenar com a garants el seu cunyat el metge Francesc Bosch i també Antoni Martí, de Tarrés.

A partir de llavors els pagaments anuals, que van començar de forma regular, es van anar espaiant i no van arribar a acomplir-se les quantitats acordades. El mes d'agost de 1621 va rebre 35 lliures a compte del retaule i 5 a compte del tabernacle, tal com s'havia acordat a les capitulacions. El 2 de maig de 1622 va rebre 12 lliures, en coincidència amb la recepció del tabernacle ja pintat.²¹ El següent

pagament no es va fer efectiu fins el 19 d'octubre de 1625, quan el seu cunyat, el doctor Francesc Bosch, es va desplaçar fins a Tarrés i va anotar de la seva mà que havia rebut 2 lliures de Joan Saltó, 2 lliures i 15 sous d'Antoni París i a més set faneques de blat per valor de 5 lliures i 5 sous. En total, 10 lliures, corresponents a la paga del retaule de 1625.²²

Els anys següents la confraria va tenir dificultats per fer els pagaments. El 17 de setembre de 1626 el rector Jaume Amorós va donar a Antoni París 1 lliura i 10 sous que havia de lliurar al pintor.²³ El 10 de març de 1627 els majorals Benet Sanahuja i Josep Palau li van donar 3 lliures i 10 sous.²⁴ El 14 de desembre de 1628 els majorals Antoni Palau i Jaume Rovira li donaren dues faneques de blat valorades en 2 lliures i 8 sous.²⁵ Encara se li devien 61 lliures i 8 sous pel seu treball.

Potser a causa dels problemes que tenien els confreres per a poder liquidar el deute, el 27 de juliol de 1630 es fa constar al llibre de la confraria que Acaci Hortonedà havia anul·lat la capitulació de la pintura i la policromia del retaule i del tabernacle. Ho havia fet el 4 de febrer d'aquell any, mitjançant la intervenció del seu procurador, el pintor Crispí Tallet, i del notari reial de Reus Jaume Baget, i amb la mediació del prior de Reus, població on el pintor s'havia establert.²⁶ (Document 16)Els jurats i els prohoms de Tarrés fan constar que «se tenen per contents y els tenen per rebuts a sas voluntats» i el mateix dia diversos confreres li van lliurar les darreres quantitats. Antoni Palau va donar 1 lliura i 17 sous, Jaume Roca 1 lliura i 4 sous, Antoni Pelegrí (*Toni*), 1 lliura i 6 sous, i Joan Saltó 1 lliura i 11 sous. En total, 5 lliures i 11 sous.²⁷ Ja no consta cap pagament més al pintor.

Una nota marginal al llibre de comptes de la confraria aporta una altra dada. Diu «Capitular lo tabernacle entre Jacinto Coll pintor y criat o fadrí de Ucasio Ortoneda. També es pagat».²⁸ Aquesta nota és de difícil interpretació. D'una banda, el retaule i el tabernacle ja havien estat policromats i daurats i a més els jurats de Tarrés els havien rebut i es donaven per satisfets. Sembla que Jacint Coll, que al document es designa clarament com a «criat y fadrí» -no «beat» com apareix en una transcripció,-²⁹ treballava com a oficial al taller d'Acaci Hortonedà-³⁰ i possiblement hauria estat en realitat l'autor de la policromia del tabernacle. Se li va traspasat el contracte del tabernacle i es va considerar pagat.

Josep Puig

Són molt escasses les notícies sobre aquest escultor, del qual només se sap que era de Montblanc i que va contractar l'estructura del tabernacle processional (1612) i del retaule (1616) de la confraria del Roser de Tarrés. És possible que recomanés als habitants de Tarrés la intervenció del pintor Acaci Hortonedada, originari de Montblanc com ell.

Acaci Hortonedada

El que se sap fins ara de la seva biografia ha estat analitzat *in extenso* en altres publicacions.³¹ En resum, era originari de Montblanc i fill del pintor Cristòfor Hortonedada. Suposadament format al taller patern, va treballar primer a Montblanc i posteriorment es va establir a Reus. Dues germanes seves estaven casades, l'una amb el metge de Montblanc Francesc Bosch, ja esmentat, i l'altra amb el pintor tarragoní Francesc Sabater. El catàleg de les seves obres s'inicia amb la policromia i el daurat d'un sagrari per a la confraria de Sant Francesc d'Alcover (1621). Els dies 11 i 22 de juliol del mateix any va capitular amb la confraria del Roser de Tarrés la pintura, policromia i daurat del retaule i del tabernacle processional.³² El 13 de febrer de l'any 1622 va contractar amb la confraria de la Puríssima Sang d'Alcover la policromia i el daurat d'una imatge processional de Crist crucificat, obra de l'escultor Agustí Pujol II, que va ser destruïda en 1936. Se li han atribuït les pintures del cambril que protegien la imatge, conservades ara a l'església parroquial. També en 1622 va pintar un retaule per a l'església parroquial de Santa Maria Assumpta d'Alcover. Hi va actuar com a pèrit el seu cunyat Francesc Sabater. El 12 de juliol del mateix any, a Alcover estant, va nomenar com a procurador el pintor Jacint Coll, originari de Barbens (Pla d'Urgell), que treballava com a fadrí o oficial amb ell.

A partir de 1623 Acaci Hortonedada, que associat al seu cunyat Francesc Sabater havia guanyat el concurs convocat pels jurats de Reus per la policromia i el daurat del retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus, es va establir en aquella població. Als documents sempre afirma ser originari de Montblanc, tot i que habitant de Reus. La intervenció al retaule major de la prioral va ser una feina difícil, ja que s'havien compromès a estofar i daurar la part de

talla, però la feina s'alentia i van tenir molts problemes amb els jurats. En morir el seu cunyat en 1626, va haver de continuar la tasca amb l'ajut del pintor reusenc Joan Olives, però igualment es va retardar i els jurats reusencs es negaven a pagar-li.

En 1624 va pintar el retaule dels Sants Cosme i Damià per al monestir de la Serra de Montblanc, obra que es conserva actualment a la Fundació Mascort de Torroella de Montgrí. En tractar-se de l'únic treball conservat del pintor, cal dir que l'estil d'Acaci Hortonedà, certament més evolucionat que el del seu pare, evidencia una formació autodidacte i arrelada als trets tardo goticistes propis de la pintura local del moment. El mateix any treballava en un retaule encarregat per Pau Arau, d'Alcover. L'any 1629 va policromar el monument de Setmana Santa de la prioral de Sant Pere de Reus. En 1631 va pintar el retaule major de Vilanova de Bellpuig (Pla d'Urgell); hi va intervenir el pintor Jacint Coll, com a procurador de Francesc Grinyó, prevere de Montblanc, que prestà fermança a favor d'Acaci Ortoneda. Potser era el mateix retaule que havia daurat el seu cunyat Francesc Sabater l'any 1615. L'any 1634 contractava la pintura del retaule major de Cambrils (Baix Camp), en col·laboració amb Joan Olives. El 9 de maig del mateix any 1634 uns paraires de Reus atorgaren una fermança a Acaci Hortonedà, en relació amb la pintura i el daurat del retaule major o de la Santa Espina de Calaceit (Baix Aragó), que el pintor havia contractat l'any anterior i on hi constava escrit el seu nom. Els pagament es van allargar fins a l'any 1638.

La documentació informa que mentre va viure a Reus Acaci Hortonedà invertia els seus guanys en adquirir terres de conreu. Està documentat a la capital del Baix Camp des de l'any 1625 fins al 1650.³³

Jacint Coll

Com ja s'ha esmentat, era originari de Barbens (Pla de l'Urgell) i es va establir a Montblanc, on va començar a treballar al taller d'Acaci Hortonedà en qualitat de fadrí. La primera notícia és de l'any 1621 i el situa a Vilanova de Bellpuig, on, com a procurador de Francesc Grinyó, un prevere de Montblanc, va prestar fermança a favor d'Acaci Ortoneda, el qual havia de pintar el retaule major de l'església d'aquella població. En 1622, quan Acaci Hortonedà es trobava treballant a Alcover, el va nomenar procurador.

Apèndix documental

1

1584. Tarrés.

Antoni Saltó, sagristà de la confraria del Roser, adquireix una imatge de la Mare de Déu.

«Item la imatge de la Verge Maria del Roser. 4 ll 10 s.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 13.

2

1605, març. Tarrés.

Antoni Pelegrí, majoral de la confraria del Roser, dona comptes del que ha pagat per goigs i fulletons en representació de la confraria del Roser.

«P^o he pagat p[er] los goigs y p[er] fulletons 1 ll.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 58.

3

1612. Tarrés.

Antoni Pelegrí, majordom de la confraria del Roser, detalla diversos pagaments fets al fuster montblanquí Josep Puig a compte d'un nou tabernacle.

«Memorial del que io Anthoni Pellegrí tinch del tribut de la confraria de Nra. Sra. Del Roser.

Item tinch donat a Me Joseph Puig p[er] lo tabernacle onze lliures dich 11 ll.

Item donat a Me Joseph Puig p[er] lo tabernacle deu sous».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 89.

4

1612. Tarrés.

Joan Palau, majoral de la confraria del Roser, detalla diversos pagaments fets al fuster montblanquí Josep Puig a compte d'un nou tabernacle.

«Memorial del que io Joan Palau tinch destribuit de la confraria del Roser es lo seguent.

P^o tinch pagat a Me Joseph Puig p[er] lo tabernacle sinc lliures deu sous, dic 5 ll 10 s.

Item he donat a Me Joseph sobredit vuit sous.

Item he pagat de les caragoles del tabernacle tres sous dich 3 s».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 91.

5

1616, 17, 19 i 28 de febrer. Tarrés.

Els jurats de la població detallen diversos pagaments fets a Jaume Pelegrí, el qual lliurarà els diners al fuster montblanquí Josep Puig a compte d'un retaule nou per a la confraria.

«P^o have[m] donat a Jaume Pellegrí p[er] y en co[m]pte de Me Joseph Puig p[er] lo q[ue] li han de dar p[er] lo retaule 3 ll. Vull als deset de febrer de 1616.

Item have[m] donat a Jaume Pellegrí p[er] y en co[m]pte de Me Joseph sobredit vuy a 19 de febrer de 1616. 2 ll 7 s.

Item have[m] donat a Jaume Pellegrí p[er] y en co[m]pte de Me Joseph Puig sobredit nosaltres los sobredits jurats vuy als 28 de febrer de 1616. 18 s.

Item have[m] donat nosaltres jurats sobredits a Jaume Pellegrí sobre dit p[er] y en co[m]pte de Me Joseph Puig fuster sobre dit es a saber devuyt lliures quatre sous dic 18 ll 4 s.

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 103.

6

1617, 24 febrer. Tarrés.

Antoni Pelegrí i Joan Palau, majordom i majoral respectivament de la confraria del Roser; fan un pagament a Jaume Pelegrí, el qual el lliurarà al fuster montblanquí Josep Puig a compte del retaule nou de la confraria.

«Lo q[ue] nosaltres Anthoni Pellegrí i Joan Palau havem gastat del tribut del Roser.

Item havem donat a Jaume Pellegrí p[er] resta del retaule de Me Joseph ll. 5.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 105.

7

1621, 11 juliol.

Capitulació signada entre els jurats de Tarrés i el pintor Acaci Hortonedà en què s'acorda la pintura del retaule de la confraria del Roser, per 100 lliures.

«Capitulatio feta fermada y jurada p[er] y entre los jurats y pro[ho]m[e]ns del lloc de Terres q[ue] son en Joan Palau maior Anthoni Solto y Anthoni Pellegrí jurats y de altre p[art] mes de dit lloc en nom de tot lo co[n]sell y entre Me Ucasio Ortoneda pintor de la vila de Montblanc tots archebisbat de Tarragona acerca de pintar lo retaule de Nra. Sora. del Roser de la igl[esi]a de Terres q[ue] es ab los pactes següents.

Primerament los jurats i pro[ho]m[e]ns donen i promete[n] donar a dit pintor lo dit retaule cent lliures dich 100 ll pagadores p[er] lo mes de agost primerament trenta sinch lliures y lo restant quisqu any deu lliures fins sie[n] acabades de pagar dites cent lliures ta[m] be q[ue] lo mes de agost el dit pintor a de donar pintat dit retaule pal dia de Sant Miquel de maig primerame[n]t a de pintar tot lo ques veu en dit retaule y sobre age de fer daurat de or fi i tot lo que es talla ademes de daurat age de fer estofat y los serafins encarnats al poliment y los cabells dorats y los ninjos que tenen los penjats de la mateixa manera los taulons de les istories q[ue] gustara, la pastera de azull fi carchofada de or y dits taulons pintats al oli ab les colo[r]s fines des de les stofadures de les mes fines y axis promete[n] pars parti obligando et renuntiando firmando y submitendo et fiat ut similibus fiat large. Est hoc in loco de Terres dio[cesis] Tarrac[one] dia et anno ut supra. Testes sunt Domenicus Gifos (?) magistris puerorum loci de Terres et Guillermus Marti sastre habita[n]t de Terres.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Manual notarial. Manuale diversorum instrumentum. 27.08.1618 15.12.1630, fol. 54v-55r.

8

1621, 22 juliol. Tarrés.

Els jurats de Tarrés i el pintor Acaci Hortonedada acorden que també s'encarregui de la policromia del tabernacle de la confraria del Roser, per 30 lliures.

«Die 22 me[n]sis July anno 1621. Los sobredits jurats y pinto han consertat lo tabernacle del Roser que ha de ser pintat p[er] lo dia q[ue] lo retaule p[el] preu de trenta lliures dich 30 ll per tot lo mes de agost primer dich sinch lliures i lo resta[n]t q[ue] afige ab les deu lliures del retaule q[ue] vingue a ser acabat de pagar quan lo retaule se acabara de pagar a de pintar tots los alts de or fi y los baixos de color fi lo q[ue] millor adv. y los seraphins encarnats les barres de collar los poms de or co[n]forme la obra requereix se obligue pars parti conforme los pactes del retaule y lo dit pintor dona enferma[n]ses al doctor Francesch Bosch y Anthoni Marti de Terres los quals allue[n] y apocha dita ferma[n]sa fiat large. Est in loco de Terres die et an[n]o ut supra. Testes sunt Paulus Amoros et Guillermus Marti habitatorum dicti locum de Terres».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Manual notarial. Manuale diversorum instrumentum. 27.08.1618 15.12.1630, fol. 55r-55v.

9

1622. Tarrés.

Antoni Pelegrí i Jaume Roca, majorals de la confraria del Roser, lliuren 12 lliures al pintor Acaci Hortonedada.

«Lo que nosaltres maiorals del Roser de 1622, Anthoni Pellegrí i Jaume Roca tenim distribuït es lo següent.

Item ha donat al pintor dotse lliures Jaume Rocha en p[rese]ntia dels Jurats. 12 ll».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 120-121.

10

1622, 2 maig. Tarrés.

Els jurats de Tarrés reben el tabernacle de la confraria del Roser.

«Als 2 de maig de 1622 have[m] rebut lo tabernacle del Roser q[ue]

lo die de les capitulacions nosaltres los jurats y pro[hom]ens de Terres dits Gener Amoros de Terres dioc[esis] Tar[racone]. Testimonis Mateu Bernat pagues de Vinaixa Pere Pheliu Balsells pagues de la Espluga Calva.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Manual notarial. Manuale diversorum instrumentum. 27.08.1618 15.12.1630, fol. 55r, al marge.

11

1625, 19 octubre. Tarrés.

El metge Francesc Bosch, cunyat del pintor Acaci Hortonedá, acut a Tarrés per a cobrar en nom d'aquest unes quantitats a compte, que rep de mans dels majorals de la confraria del Roser, Joan Saltó i Antoni París.

«Tinch rebut jo Francesch Bosch de mans de Joan Saltó dos lliures dic 2 ll los quals me paga p. orde de Me Ortoneda a 19 octubre 1625.

Mes de mans de Antoni París recepy dos lliures y cinse sous dich 2 ll 15 s.

Item de Joan Saltó y de Antoni París tinch rebut set fanegues (tatxat: corteres) blat a raó 30 sous vale[n] 5 ll 5 s co[m] a majorals del Roser y en los trascrits comptes tinc rebut 10 ll les quals me pague p[er] ordre de Me Ortoneda pintor p[er] la paga de 1625, dic transcrit y firmat de ma propia.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 126-127.

12

1626, 17 setembre. Tarrés.

El rector de Tarrés, Mn. Jaume Amorós, rep dels majorals de la confraria del Roser una lliura i deu sous, que dona a Antoni París com a pagament a compte per al pintor Acaci Hortonedá.

«Jo Jaume Amoros P^e i R^{or} de Terres tinch rebut de Gabriel Pellegrí maïoral del Roser p[er] quatre aniversaris y lo dia del Roser (...) als 17 de 7bre de 1626.

Item he pagat a Anthoni Paris p[er] al pintor una lliura deu sous dich 1 ll 10s».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 129.

13

1627, 10 març. Tarrés.

Benet Sanahuja i Josep Palau, majorals de la confraria del Roser, lliuren al rector de Tarrés 3 lliures i 10 sous com a pagament a compte per al pintor Acaci Hortonedà.

«Lo que nosaltres Benet Sanahuja i Joseph Palau maiorals del Roser de 1627 tenim distribuït es lo següent.

P^o have[m] donat al S^{or}. Rector q[ue] ha servit p[er] a Me Ortoneda pintor p[er] lo que li deu la confraria tres lliures y deu sous a 10 de mars de 1627 dich 3 ll 10 s».

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 132.

14

1628, 14 desembre. Tarrés.

Antoni Palau, majoral de la confraria del Roser, lliura al pintor Acaci Hortonedà una quantitat de blat equivalent a 1 lliura i 4 sous.

«Lo q[ue] jo Anthoni Palau tinch destrubuit i pagat en lo any de 1628 de Nra. Sra. del Roser es lo següent.

Item he donat pal pintor en blat 1 ll 4 s a 14 de 10bre de 1628 dic 1 ll 4 s.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 135.

15

1628, 14 desembre. Tarrés.

Jaume Rovira, majoral de la confraria del Roser, lliura al pintor Acaci Hortonedà una fanega de blat, equivalent a 1 lliura i 4 sous.

«Lo q[ue] jo Jaume Ruvira maioral del Roser de 1628 tinch destrubuit i pagat del Roser es lo següent.

Item he donat al pintor en blat 1 fa[nega] preu 1 ll 4 s a 14 de 10bre 1628. 1 ll 4 s.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 136.

16

1630, 27 juliol. Tarrés.

El pintor Acaci Hortonedada va anul·lar l'encàrrec de la policromia del retaule i el tabernacle de la confraria del Roser el 4 de febrer del mateix any, mentre es trobava treballant a la prioral de Reus.

«Die 27 mensis July anno 1630 fuit scalatio presens capitulatio facta inter nominatos in dicta capitulatione del retaule y tabernacle de Nostra del Roser y es que los Jurats y promens de Terés se tenen per contents del retaule y del tabernacle y el tenen per rebut a sas voluntats, y dit Ortoneda se té per pagat, y del consert y de part de Ortoneda es feta la annullatio per son procurador Crispí Tallet pintó. Feta la procura per lo discret Jaume Baget notari auctoritate regia y regint la notaria del prior de Reus die 4 mensis february anno 1630. Data in vila de Reus. Fiat in alii se et irecando, etc. Fiat large, Testes sunt Anthoni Pellegrini et Anthoni Palau de Terres.»

*AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Manual notarial. Manuale diversorum instrumentum. 27.08.1618 15.12.1630, fol. 54v., al marge.*³⁴

17

1630, 27 juliol. Tarrés.

Es detallen les aportacions de diversos confreres del Roser al pintor Acaci Hortonedada.

«Anthoni Palau de la Torra ha donat del q[ue] dalt deu al pintor 1 ll 17 s.

Dit dia i any Jau^e Rocha ha donat del q[ue] dalt deu al pintor 1 ll 4 s.

Dit dia i any Anthoni Pellegrini Toni ha donat tot lo q[ue] dalt deu al pintor 1 ll 6 s.

Dit dia i any Joan Saltó ha donat del deure de dalt al pintor 1 ll 11 s.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llibreta de comptes 1581-13.05.1705, p. 139.

18

1630. Tarrés.

Jacint Coll, oficial o fadrí d'Acaci Hortonedada, va ser qui es va encarregar de la policromia del tabernacle de la confraria del Roser. «Capítular lo tabernacle entre Jacinto Coll pintor y criat o fadrí de Ucasio Ortoneda. També es pagat.»

AHAT. Parròquia de Santa Maria de Tarrés. Manual notarial. Manuale diversorum instrumentum. 27.08.1618 15.12.1630, fol. 55 v, al marge.

19

1924, 15 novembre. Inventari parroquial. Retaule del Roser.

«Altar del Roser. Estil un poc plateresc en columnes y adornos. Fou construït en 1616 per Joseph Puig de Montblanch per 48 lliures y 28 diners y l'pinta un tal M. Ortoneda. Hi ha cinc misteris pintats en cuadros y sobre les grades hi ha altres tres que deuen esser la imatge de S. Domingo. En el centre una hornacina y vidriera ahon recorden alguns haverhi vist una imatge de fusta que es de 1581 mes antiga que el retaule, puig que antes de aquel en la Iglesia vella era citat un altre en testaments de 1580 a no ser que es referissin al actual de S. Isidro hon també hi ha misteris pintats. En lo libre de comptes de la confraria se troba lo any predit en que fou adquirida una imatge que deu esser la que està retirada en una capelleta detras l'altar major. L'Em. Sr. Cardenal en sa visita p. de 1921 va indicar que si trobés la ma drete que li faltava podria colocalse en l'altar en lloc de la actual que es vestida, la ma fou trobada però ara falta la corona que deu ser de talla se veu que també la vestien per los mantos de seda blavosos ques guarden en sa caixa. Hi ha també ara, crucifixo, 4 gerros ab sos floreros, dos candeleros petits de bronze, altres dos de fusta dorats, dos jocs de estovalles, una llàntia de coure de 1886, les sacres de 1864 y la bandera que's feu en 1852 y 55, ya dolentona. Una safata o basina per captar en los bateixs de coure, la imatge de fusta al mig y un pendó vell. La imatge de vestir fou adquirida en 1857 y porta encara lo únic vestit primitiu. També l'altar ha sofert restauració desde la colocalció en la nova Iglesia.»

AHAT. Secretaria de Cambra i Govern. Parròquies. Inventaris. Tarrés. Parròquia de Santa Maria Assumpta, p. 8.

Notes

- 1.- N'hi ha tres: *Llibreta de comptes de la confraria de la Mare de Déu del Roser* (1581 - 03.05.1705), *Llibre de les confraries de la Mare de Déu del Roser i del Santíssim Nom de Jesús* (05.01.1657 - 03.05.1705) i *Llibre de comptes de les confraries de la Mare de Déu del Roser, Sant Nom de Jesús, Sant Isidre i Mare de Déu de Montserrat* (03.02.1828 1941). AHAT.
- 2.- Document 1.
- 3.- L'anterior església gòtica de Tarrés va desaparèixer quan es va construir l'actual, iniciada en 1793 i finalitzada en 1799, un edifici neoclàssic que va estar a càrrec del mestre d'obres Baldiri Ribot, originari de Maçanet de Cabrenys i establert a Reus.
- 4.- Document 19.
- 5.- AHAT. Arquebisbe. *Visites pastorals. Llibres de decrets i manaments de visita. Decrets de Visites pastorals 14.05.1921-06.12.1921. Visita pastoral a Santa Maria de Tarrés*. Vegeu també Document 19.
- 6.-Document 2.
- 7.-PASQUAL PALAU, Josep M. «Tarrés, en trànsit pel s. XVII. Vida i població». *Trobades d'estudiosos de les Garrigues*, 2008, p. 83-104, <https://raco.cat/index.php/TrobadesGarrigues/article/view/365069>, p. 86-87.
- 8.-ESTADELLA COLOMÉ, Marta. «Estudi preliminar de la conservació de les «cadiretes» de fusta barroques (segles XVII-XVIII) a la Catalunya actual: *statu quo* i comparativa amb la producció a Andorra i Roselló.». *UNICUM*, 2016, 15, p. 81-96.
- 9.-Documents 3 i 4.
- 10.-Documents 5 i 6.
- 11.-Document 7.
- 12.-L'aparició de sant Miquel arcàngel al mont Gargano o Mont Sant'Angelo, a prop de Nàpols, es va produir el 8 de maig de l'any 490.
- 13.-L'atzur és un pigment obtingut del lapislàtzuli, de color blau intens.
- 14.-L'estofat és una tècnica pròpia dels dauradors. Un cop daurada la fusta, es pinta al damunt i amb un instrument es retira la pintura en forma de ratlles o línies per tal de que l'or quedi al descobert.
- 15.-Encarnar: en pintura i escultura, donar color de carn.
- 16.-Polimentar: en pintura i escultura, allisar i donar llustre.
- 17.-Els *ninxos* (nínxols) eren les concavitats del retaule; els *penjants* corresponen a elements decoratius.
- 18.-Amb el terme *carxofar* s'indica que havia de realitzar un tipus de decoració que recorda el fruit de la carxofera.
- 19.-Document 19.
- 20.-Document 8.
- 21.-Documents 9 i 10.
- 22.-Document 11.

- 23.- Document 12.
- 24.-Document 13.
- 25.-Documents 14 i 15.
- 26.-Document 16.
- 27.-Document 17.
- 28.-Document 18.
- 29.-PASCUAL I PALAU, Josep Maria. «L'actuació dels pintors Hortonedada de Montblanc a les Garrigues (segle XVII)». Publicat a www.tinet.cat. Primera edició març de 2014. Diputació de Tarragona/Tinet, p. 1-5. En transcriure el terme «criat» per «beat» es va produir una confusió, en què es va interpretar que es possiblement es tractaria d'un fill d'Acaci Hortonedada anomenat Beat.
- 30.-Fadrí: operari que ha passat tot l'aprenentatge del seu ofici, però que encara no és mestre.
- 31.-MATA DE LA CRUZ, Sofia. «El pintor montblanquí Acaci Hortonedada i el retaule dels Sants Metges del Monestir de la Serra de Montblanc (Fundació Privada Mascort, de Torroella de Montgrí)». *Aplec de treballs*, 2015, 33, p. 193-207, <https://raco.cat/index.php/Aplec/article/view/302901>.
- 32.-MATA DE LA CRUZ, Sofia. «El pintor montblanquí Cristofor Hortonedada (actiu entre 1586-1624)». *Aplec de treballs*, 1994, 12, p. 77-104, <https://raco.cat/index.php/Aplec/article/view/15659>. En dit treball es va adjudicar erròniament la intervenció a Tarrés al pare, Cristòfor Hortonedada.
- 33.-Sobre Acaci Hortonedada: LIAÑO MARTÍNEZ, Emma. *Inventario artístico de Tarragona y su provincia*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1983, III, p. 228. GARRIGA I RIERA, Joaquim (amb la col·laboració de Marià Carbonell). *L'Època del Renaixement. El segle XVI* (Història de l'Art Català, IV). Barcelona: Ed. 62, 1986, p. 202, 204. AVILA PADRÓN, Ana; SANTAMARÍA, Ariel. «Las pinturas del retablo mayor de la prioral de Reus». *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* (Saragossa), 1990, 42, p. 44-47. FELIP SÁNCHEZ, Jaume. «El retaule de Santa Anna i els pintors renaixentistes montblanquins». *Full Parroquial. Montblanc* (Montblanc), 3 de juny 1990, XI, 936, p. 2. LIAÑO MARTÍNEZ, Emma. *La prioral de Sant Pere de Reus. El último gótico ante la llegada del Renacimiento*. Tarragona: Diputació de Tarragona. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1992, p. 55-58, 60, 156. MATA DE LA CRUZ, «El pintor montblanquí», 1994, ob. cit., p. 77-103. ID, «El pintor Acaci Hortonedada», 1996, ob. cit., p. 15-37. VIDIELLA I JASÀ, Santiago: *Recitaciones de la historia política y eclesiástica de Calaceite*, Ajuntament de Calaceit / Institut d'Estudis Turolenses / Centro de Estudios Bajoaragoneses / Familia Jassà, Calaceit 1996. BOSCH BALLBONA, Joan; GARRIGA I RIERA, Joaquim. *El retaule major de la Prioral de Sant Pere de Reus*. Reus: Centre de Lectura/ Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1997, p. 70-75, 122-127, 164. CAVALLÉ, Joan. «Dues notícies sobre l'activitat de Cristòfol Hortonedada», *El temps sota*

- control. Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1997, p. 213-214. ID. «Entre la guerra civil del s. XV i la guerra dels Segadors». *Alcover, una història*. Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 1997, p. 135, 136.
- LOBET I PORTELLA, Josep Maria. «Retaules i altres obres d'art de l'Urgell (Segle XVII)». *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, 1997, 10, p. 143-155, <https://raco.cat/index.php/Urtx/article/view/168995>.
- SÁNCHEZ REAL, José. «Los artistas Ortoneda. Datos sobre los mismos (siglos XV-XVII)». *Miscel·lània en Homenatge a Joan Ainaud de Lasarte* (Biblioteca Abat Oliva. Sèrie Il·lustrada, 14). Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya/ Institut d'Estudis Catalans/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 391-393.
- SALCEDA I CASTELLS, Josep. «Llum sobre una obra d'art». *Cambrils*, agost 1998.
- PASQUAL PALAU, Josep Maria. «Entre l'eufòria i el desànim: Tarrés (1548-1639)» *IIIa. Trobada d'Estudiosos de la Comarca de les Garrigues* (Cervià) 2003, 3, p. 315.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia. *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005, p. 83, 86, 89, 90, 316, 335, 378, 379, 380, 382, 383-385, n. 699, 736, 741. ID. «La producció pictòrica religiosa al segle XVI». *Història de la Conca de Barberà. Història de l'art*. Barcelona: Consell Comarcal de la Conca de Barberà/ Cossetània Edicions, 2008, p. 368-378.
- PASQUAL I PALAU, Josep Maria. «L'actuació dels pintors», ob. cit. ID. «Tarrés, en trànsit», ob. cit, p. 86-87.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia. «El pintor montblanquí Acaci Hortonedà i el retaule dels Sants Metges del Monestir de la Serra de Montblanc (Fundació Privada Mascort, de Torroella de Montgrí)». *Aplec de treballs*, 2015, 33, p. 193-207, <https://raco.cat/index.php/Aplec/article/view/302901>.
- Fons Salvador Vilaseca *Anguera, Documents relatius a pintors*. IMMR, Museu de Reus. Salvador Vilaseca.
- 34.-Aquesta anotació marginal és de lectura difícil, perquè la tinta està molt esvaïda.

Rebut: **juliol 2023**.

Avaluació: **Dra. Anna Isabel Serra Masdeu**

Acceptació: **setembre 2023**.